

O TVORIVOM SUBJEKTE

L. ROČKOVÁ: Tvorivý subjekt v marxistickej filozofii a v buržoaznom antropologismu. Svoboda, Praha 1983, 196 s.

Autorka L. Ročková sa v monografii *Tvorivý subjekt v marxistickej filozofii a v buržoaznom antropologismu* venuje dvom podstatne odlišným spôsobom riešenia aktuálnej problematiky tvorivého subjektu a ľudskej tvorivej činnosti. V úvode práce si kladie za cieľ vytvoriť koncepčné a metodické východiská pre skúmanie tejto problematiky na pôde marxizmu a na druhej strane upozorňuje na hlavné zameranie práce, na kritiku niektorých koncepcií tvorivého subjektu v buržoaznom antropologizme. Autorka zdôrazňuje potrebu fundovanej kritiky buržoazno-antropologických koncepcií človeka, nevyhnutnosť analýzy spoločensko-historických i gnozeologických zdrojov, tak ako aj ich teoretického a praktického dosahu, pripomínajúc fakt, ako sa uvedená problematika včleňuje do všetkých filozofických disciplín a v určitom zmysle sa stáva „deštruktívnym prvkom“ buržoazného filozofického myslenia (s. 62). Ťažiskom práce je kritika iracionalistických a subjektivistických koncepcií buržoazného antropologizmu, spočívajúcich v idealizácii tvorivého subjektu a jeho činnosti.

Autorka uvádza problematiku kritickým zhodnotením základných východísk súčasných teórií človeka. Zároveň pritom analyzuje ich triedne a gnozeologické korene. Poukazuje na determinovanosť filozofických reflexí prostredníctvom triednej a sociálnej príslušnosti konkrétneho filozofa, čím zároveň postihuje aj historický vývin spoločenskej skupiny, ktorej príslušníkom konkrétny filozof je. Gnozeologickým determinantom filozofickej reflexie človeka je úroveň samotného vedeckého poznania v dobe, keď skú-

maná filozofická koncepcia vzniká. Zakomponovanie riešenia problematiky človeka, tvorivého subjektu do historického kontextu autorke umožňuje postihnúť pramene východiskových ideí súčasného chápania tvorivého subjektu.

Zvláštnu pozornosť venuje analýze chápania človeka v nemeckej klasickej filozofii — charakterizuje ju ako „filozofiu činného bytia slobody a tvorby“, (s. 15) — ktorá zavádza a naplnia obsahom kategórie „ľudskej tvorivej aktivity“, „človeka“, „osobnosti“, „sebauvedomenia“, „Ja“.

Nemecká klasická filozofia nepochybne predstavovala vo svojej dobe progresívny smer v riešení danej problematiky, uzatvárala epochu nesystematických skúmaní otázok človeka a stala sa východiskom pre vznik takých protikladných teórií, akými sú 1. marxisticko-leninské chápanie človeka a tvorivej činnosti a 2. buržoazné antropologické koncepcie človeka.

L. Ročková sa zamerala na analýzu niekoľkých reprezentatívnych koncepcií, určujúcich charakter a hlavné smery výskumu v oboch typoch riešenia uvedenej problematiky.

V časti venovanej chápaniu problematiky tvorivého subjektu v marxizme sa autorka metodologicky opiera o východiskové idey sformulované Marxom, Engelsom a Leninom (*Ekonomicko-filozofické rukopisy z r. 1844, Tézy o Feuerbachovi, Rukopisy „Grundrisse“, Nemecká ideológia*), — dialektickomaterialistické chápanie dejín, novonaplnený obsah kategórie praxe a práce, o chápanie dejinného subjektu, ktoré podnetili vznik novej koncepcie človeka a ľudskej spoločnosti. Človek po prvý raz v dejinách filozo-

fiie vystupuje ako spoločensko-historická, predmetno-praktická bytosť. Dialektickomaterialistické chápanie praxe je kľúčom k riešeniu problému vzťahu subjektu a objektu, subjektu a jeho činnosti, individua a spoločnosti. Autorka na tomto základe zakotvuje chápanie problémov cieľa, času, ľudskej slobody. Na pomerne malom priestore autorka skôr naznačuje ako rieši spomenuté problémy. Potrebu výskumu tejto problematiky zdôrazňuje predovšetkým v súvislosti s otázkou revolučnej premeny sveta, kde sa tvorivosť a subjekt tvorivosti prezentuje ako charakteristická črta dejinného subjektu. Pri analýze súčasného stavu rozpracovania skúmaného problému, predovšetkým v sovietskej a našej filozofickej literatúre, sa obmedzuje len na niekoľko reprezentatívnych koncepcií, „ktoré umožnili kvalitatívny zvrät v riešení danej problematiky“ [s. 6], čo na jednej strane poskytuje globálny pohľad na súčasné marxistické chápanie tvorivého subjektu, ale na druhej strane pôsobí útržkovitým dojmom.

Ďalšie dve časti, ktoré sú ťažiskom práce, sú venované kritickej analýze problému dezinterpretácie tvorivého subjektu v novodobom buržoáznom antropologizme. Autorka aj tu dôsledne uplatňuje vývojové hľadisko, pričom zdôrazňuje spoločensko-historické a gnozeologické determinanty filozofickej reflexie tvorivého subjektu. Vývin buržoázneho antropologizmu člení na tri etapy — svoju pozornosť sústreďuje na analýzu prvých dvoch etáp so zvláštnym akcentom na druhej, ktorú v historickom kontexte, zasaďuje do obdobia rozvinutého kapitalizmu. Autorka vymedzuje v rámci druhej vývinovej etapy dva základné okruhy filozofov — do prvého radí predstaviteľov filozofie života a fenomenológie, do druhého reprezentantov existencializmu. Analyzuje Scho-

penhauerovu „voľu k životu“, Nietzscheovho „dionýzovského človeka“, „tvoriace Ja“, Bergsonov „elan vital“, „činnú subjektivitu“ vo fenomenológii Husserla a Schelera. Ďalší príklon buržoázneho antropologizmu k subjektivismu, iracionalizmu a mysticismu, ktorý začala filozofia života, autor zaznamenáva v existenciálnej filozofii, v rámci ktorej rozoberá Heideggerovo „tvoriace úzkostné vedomie“, Jaspersovo chápanie „seberealizácie“, Marcelovu „angažovanú osobnosť“, Sartrom mystifikovanú „slobodnú voľbu“ a Camusovho „absurdného hrdinu“.

Ku kladom práce patrí nesporne autorkina snaha o dôsledné objasnenie historicko-triednych a gnozeologických koreňov analyzovaných koncepcií, ale tiež postihnutie ich manifestného či latentného vplyvu nielen na ďalší vývin filozofie, ale aj na spoločenské dianie (francúzsky existencializmus v sedemdesiatych rokoch).

V závere práce autorka porovnáva marxistický a buržoázno-antropologický prístup k riešeniu problematiky človeka a jeho tvorivej činnosti. Zdôrazňuje dôležitosť metodologického východiska marxistických koncepcií, spočívajúceho v dialektickomaterialistickom chápaní činnosti a človeka ako subjektu tejto činnosti. Na základe analýzy konkrétnych koncepcií buržoázneho antropologizmu dochádza k záveru, že v ňom takýto jednotiaci prvok absentuje. Príčinou je dezinterpretácia ľudskej osobnosti a jej činnosti. Za spoločný rys týchto koncepcií pokladá len abstraktne chápaného človeka, abstraktne chápanú spoločnosť a dejiny, čo má svoje, autorkou analyzované, korene. Buržoázny antropologizmus dezinterpretuje tvorivý subjekt — definuje ho zväčša z psychologického aspektu, mimo jeho vzťah k spoločnosti, odtrhnuté od historického vývoja. Tvorivosť je tu spravidla chápaná ako akt sebautvárania a má

do značnej miery elitársky charakter.

Zásadný rozdiel oproti marxistickému prístupu sa prejavuje v chápaní vzťahu individua a más a úlohy más v dejinách. Popieraním tvorivej úlohy más, ich revolučnej praxe, sa značne redukuje obsah tvorivosti, taktó orientovanej len na individuálnu činnosť.

Marxistická filozofia sa sústreďuje na výskum osobnosti — osobnosti zasadennej do spoločensko-historického rámca, konkretizovanej psychologickými a sociálnymi determinantami. Autorka zdôrazňuje význam týchto otázok predovšetkým v súvislosti s revolučnými premenami spoločnosti, budovaním rozvinutej socialistickej spoločnosti a prechodom ku komunizmu. V konfrontácii spôsobu nastolovania problémov a ich vlastného riešenia na pôde buržoázneho antropologizmu a marxistickej filozofie načrtáva, aj keď v mnohých prípadoch nerieši viacero

závažných aktuálnych problémov. Podčiarkujeme, že problematika tvorivosti a subjektu tvorivej činnosti je multidimenzionálna a vyžaduje interdisciplinárny výskum — v rámci psychológie, sociológie, umenovedy, filozofie vedy, kybernetiky, etiky. Marxistická veda reflektuje naliehavosť tejto potreby rozvinutím systematického výskumu, súčasťou ktorého je aj táto monografia.

Monografia L. Ročkovej *Tvorivý subjekt v marxistickej filozofii a v buržoáznom antropologizmu* sa akcentovaním kritickej analýzy koncepcií buržoázneho antropologizmu (i keď zameranej na staršie obdobie) stáva príspevkom marxisticko-leninskej filozofii v súčasnom ideologickom boji, je prínosom našej filozofickej produkcie v oblasti kritiky buržoáznej filozofie.

Jana Balážová

OSOBNOSŤ V OHNISKU INTERDISCIPLINÁRNEHO BĀDANIA

T. PARDEL, R. ŠÍMA a kol.: *Osobnosť a jej rozvoj v socialistickej spoločnosti*. Pravda — Svoboda, Bratislava 1983, 264 s.

Tvorba ekonomických, sociálnych a politických predpokladov rozvoja socialistickej spoločnosti je neoddeliteľná od utvárania podmienok pre všestranný rozvoj jej tvorcu i nositeľa. Dynamičnosť sociálnych procesov kladie značné požiadavky na človeka, stavia ho pred zložité sociálne javy, životné situácie a udalosti, vyžaduje pohotovú a adekvátne posudzovanie a hodnotenie, vyzdvihuje skutočne všestranné nároky na jeho aktivitu, psychickú stabilitu, svetonázor a pod. Objektívne vznikajúce požiadavky socialistickej spoločnosti na človeka stoja ako úlohy pred spoločenskými vedami, ktoré na základe pravdivého poznania miesta človeka v spoločnosti a zákonitosti jeho rozvoja majú vedecky určiť cieľový profil človeka v

jeho dynamike a multidimenzionálnosti a dať kompetentnú smernicu pre cieľavedomé, systematické a komplexné vytváranie podmienok formovania osobnosti socialistickeho človeka. Takto sa vedecká aktivita v danej oblasti sociálneho plánovania môže zúročiť v praktickej regulácii a kontrole formovania osobnosti v súlade s požiadavkami spoločenského progresu. Určením podstatných parametrov harmonicky a všestranne rozvinutej osobnosti sa môže významne a realisticky orientovať nielen formujúce pôsobenie, ale aj predchádzať alebo prekonávať určitú deklarativnosť, resp. v určitom zmysle pochopiteľný (určitú nerozpracovanosť problematiky suplujúci) dobový eskapizmus v tejto otázke.